

ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ШАПОШНІКОВА Ірина Іванівна

УДК 378 : 796.071.4-057.87

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2010

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах демократизації та гуманізації українського суспільства акцентується увага на цінності кожної людини як унікальної особистості, її здатності оптимально забезпечувати власну самореалізацію. У світлі цього перед вищими навчальними закладами, що здійснюють підготовку фахівців у галузі фізичної культури і спорту, постає важливе завдання підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які не лише набули фахової компетентності, але й стали взірцями високої особистісної культури, усвідомили роль соціально значущих цінностей як основних орієнтирів професійної діяльності.

Основні напрямки реформування професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту знайшли відображення в Законах України „Про освіту” та „Про вищу освіту”, „Про фізичну культуру і спорт”, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Державній програмі розвитку фізичної культури і спорту в Україні, Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту.

Відповідно до стратегічних положень реформування вищої освіти особливої уваги вимагає засвоєння майбутніми тренерами та вчителями з фізичної культури знань і вмінь, професійно-особистісних якостей, які дають їм змогу забезпечувати ефективний вплив на особистісне становлення своїх вихованців. Одним з ефективних шляхів підвищення рівня професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів фізичної культури є персоналізація процесу їхнього навчання.

У дослідженнях В. Грачова, І. Калошиної, А. Петровського, Т. Рогової, А. Солоніної та ін. розкрито теоретичні засади феномену персоналізації, яка виявляється через розкриття особистісної суті людини під час її взаємодії з іншими членами суспільства. У науковій літературі представлено численні праці, у яких аналізуються різноманітні процеси та явища, що мають пряме відношення до проблеми персоналізації: питання забезпечення всебічного розвитку особистості в процесі освіти (Б. Ананьєв, Л. Божович, І. Зязюн, А. Кирсанов, Л. Коган, Є. Рабунський, І. Резвицький, В. Сластьонін, С. Сисоева та ін.); умови реалізації особистісно орієнтованого підходу в освіті (В. Андрущенко, І. Бех, Є. Бондаревська, О. Пехота, В. Рибалко, О. Савченко, В. Сериков, О. Сухомлинська, А. Хуторської, М. Чобітько, І. Якиманська); шляхи підвищення пізнавальної активності та навчальної мотивації (В. Асєєв, В. Лозова, А. Маркова, А. Маслоу та ін.); можливості педагогічних технологій як засобу підвищення ефективності освіти (Л. Гур'є, В. Євдокимов, Г. Лаврентьєв, О. Пехота, Л. Подимова, Є. Полат, І. Прокопенко, Т. Сальникова та ін.).

У психолого-педагогічній літературі висвітлено окремі аспекти цієї проблеми: шляхи підвищення якості професійної підготовки студентів у закладах фізичної культури (В. Бальсевич, О. Вацеба, О. Демінський, І. Ільнич, О. Камаєв, Л. Лубишева, В. Платонов, Т. Ротерс, Л. Сущенко, М. Шамардін), сучасні вимоги до професійної підготовки вчителя фізичної культури (М. Віленський, М. Данилко, Р. Сафін та ін.). У дисертаційних працях досліджено: персоналізацію підготовки майбутніх фахівців у вищих військових навчальних закладах (Н. Логінова); формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури (М. Данилко); формування професійної педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури (Н. Зубанова); педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців (П. Єфіменко); професійну підготовку майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання (А. Черноштан).

Науковцями зроблено вагомий внесок у вивчення професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Однак, забезпечення персоналізації процесу навчання фахівців зазначеного профілю не було предметом спеціального дослідження. Актуальність визначеної проблеми зумовлена й необхідністю подолання *суперечностей* між: вимогами до рівня професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців з фізичної культури і спорту, і реальним станом організації зазначеного процесу в цих навчальних закладах; декларуванням необхідності розвитку в майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту професійних та особистісних якостей і низьким рівнем їх сформованості на практиці; потребою забезпечення персоналізації процесу навчання студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту та відсутністю наукового обґрунтування й науково-методичного забезпечення реалізації цього процесу.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість та необхідність розв'язання вказаних суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **„Персоналізація процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертацію виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди „Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних закладах” (РК № 1 – 20019U00414). Тему

дисертаційної роботи затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 5 від 23 грудня 2004 р.) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології України (протокол № 2 від 22 лютого 2005 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах.

Мета дослідження – науково обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання студентів для підвищення якості їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі фізичної культури.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що персоналізація процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту досягається за таких педагогічних умов: забезпечення цілеспрямованого розкриття професійно-особистісного потенціалу кожного студента; стимулювання інтеріоризації майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту соціально значущих цінностей; організації навчально-професійної колективної діяльності студентів на засадах співробітництва як засобу накопичення ними досвіду ідеального представлення власної персони в життєдіяльності інших людей.

Відповідно до предмета, мети та гіпотези було сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. На підставі аналізу наукової літератури визначити стан дослідженості проблеми персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

2. Визначити сутність понять „персоналізація”, „персоналізація процесу навчання” та „персоналізованість студента”.

3. Розробити критерії, показники та охарактеризувати рівні персоналізованості майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту та відповідне науково-методичне забезпечення.

5. Експериментально перевірити визначені педагогічні умови та узагальнити результати дослідної роботи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теоретико-методологічні засади вищої освіти (А. Алексюк, О. Глузман, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кремень); теорії діяльності й розвитку

особистості (О. Леонтьєв, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн); положення про особистість як найвищу цінність суспільства, основи педагогічної аксіології (Н. Асташова, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, Г. Чижакова); теоретичні засади персоналізації навчання (В. Грачов, А. Петровський, Т. Рогова, А. Солоніна); наукові положення про домінуючу роль навчально-виховної діяльності у формуванні професійних і особистісних якостей майбутнього фахівця (Ю. Бабанський, В. Гриньова, І. Лернер); теорія і практика особистісно орієнтованої освіти (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Пехота, В. Рибалко, В. Сериков, А. Хуторської, І. Якиманська); теорія і практика підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту (М. Бака, В. Бойко, С. Гуревич, Н. Зволинська, Л. Сущенко, М. Чобітько).

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези використовувався комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури, законодавчо-нормативної й навчально-методичної документації для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, з'ясування стану розробленості проблеми; узагальнення та систематизація основних теоретичних положень для обґрунтування педагогічних умов забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту; *емпіричні*: спостереження, анкетування, тестування, бесіди, вивчення продуктів навчальної роботи студентів для визначення рівня персоналізованості студентів, особливостей персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту; педагогічний експеримент для перевірки висунутої гіпотези; *статистичні* методи для встановлення достовірності результатів експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Базами дослідження були Харківська державна академія фізичної культури, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харківське обласне вище училище фізичної культури і спорту. Усього в процесі дослідження взяли участь 377 студентів і 12 викладачів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що передбачає цілеспрямоване розкриття професійно-особистісного потенціалу кожного студента; стимулювання інтеріоризації майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту соціально значущих цінностей; організацію навчально-професійної колективної діяльності студентів на засадах співробітництва як засобу накопичення ними досвіду

ідеального представлення власної персони в життєдіяльності інших людей, а також експериментально перевірено їх ефективність; визначено сутність поняття „персоналізація процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту” та критерії, показники й рівні персоналізованості студентів вищих навчальних закладів фізичної культури; *удосконалено* форми й методи забезпечення персоналізації процесу навчання студентів; *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про сутність персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців різних галузей.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що визначені педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту пройшли експериментальну перевірку, що дає можливість реалізовувати їх в умовах вищих навчальних закладів фізичної культури. Розроблено науково-методичне забезпечення персоналізації процесу навчання студентів вищих навчальних закладів фізичної культури, що включає відповідний теоретичний матеріал та комплекс персонально орієнтованих завдань з дисциплін психолого-педагогічного та медико-біологічного циклів.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки фахівців у галузі фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації, у системі підвищення кваліфікації працівників зазначеної галузі, у самоосвітній діяльності студентів ВНЗ. Основні положення дисертації можуть бути використані й у процесі професійної підготовки фахівців інших галузей.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Харківської державної академії фізичної культури (акт про впровадження № 507 від 20.05.2009), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (акт про впровадження № 187 від 21.05.2009), Харківського обласного вищого училища фізичної культури і спорту (довідка про впровадження № 218 від 14.05.2009).

Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, полягає в уточненні сутності поняття персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на *Міжнародних наукових конгресах*: „Олімпійський спорт і спорт для всіх, проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації” (Київ, 2000), „Олимпийский спорт и спорт для всех” (Мінськ, 2001), „Современный олимпийский спорт и спорт для всех” (Варшава, 2002), „Олімпійський спорт і спорт для всіх” (Київ, 2005); *Міжнародних симпозіумах*: „Біологічні механізми старіння”

(Харків, 2000, 2002); *Міжнародних науково-практичних конференціях*: „Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю” (Київ – Кіровоград – Павлиш, 2003), „Перспективные разработки науки и техники” (Белгород–Дніпропетровськ, 2004); „Физическое воспитание и спорт высших учебных заведений” (Харків – Белгород – Красноярськ, 2007), „Сучасні технології у сфері фізичного виховання та валеології” (Харків, 2007), „Інноваційний розвиток освітніх систем” (Луганськ, 2007), „Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність” (Харків, 2008); *Всеукраїнських науково-практичних конференціях*: „Василь Сухомлинський і сучасність: особистість учителя” (Київ – Кіровоград – Павлиш, 2003), „Актуальні проблеми безперервної освіти” (Харків, 2003), „Формування творчої особистості майбутнього вчителя в умовах впровадження інноваційних освітніх технологій” (Суми, 2004), „Інноваційні технології в освіті: реалії, проблеми, пошуки” (Чернівці, 2007). Основні результати й висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, представлені в доповідях на науково-практичних конференціях, а також у публікаціях наукових статей і тез.

Публікації. Результати та основні положення дисертаційної роботи викладено в 15 наукових працях, з них 7 статей у провідних наукових фахових виданнях. Три праці представлено як навчально-методичні видання, одне з яких з грифом Міністерства освіти і науки України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (436 найменувань, з них 8 – іноземними мовами), 18 додатків на 48 сторінках. Робота містить 27 таблиць, 1 рисунок. Загальний обсяг роботи – 263 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання роботи, схарактеризовано теоретико-методологічні засади, методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення дисертації, подано інформацію щодо апробації та впровадження отриманих результатів.

У першому розділі „**Теоретичні питання дослідження проблеми персоналізації процесу навчання студентів вищих навчальних закладів фізичної культури**” визначено сутність понять „персоналізація”, „персоналізація процесу навчання”, „персоналізованість студента”,

розкрито особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, визначено критерії, показники та рівні персоналізованості студентів, представлено результати вивчення стану забезпечення персоналізації процесу їх навчання у ВНЗ фізичної культури.

У ході дослідження встановлено, що проблема особистості завжди привертала увагу відомих мислителів та педагогів. У різні часи окремі її аспекти висвітлювали у своїх працях Сократ, Платон, Аристотель, Сенека, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода та ін. Особливий інтерес у контексті окресленої проблеми має філософське вчення персоналізму, прибічники якого визнавали особистість первинною творчою реальністю та вищою духовною цінністю (Б. Боун, Ж. Маритен, Е. Мунье та ін.).

Персоналізація – це процес, у результаті якого суб'єкт одержує „ідеальну представленість у життєдіяльності інших людей і може виступати як особистість” (А. Петровський). Потреба індивіда в персоналізації стає важливою умовою формування в інших людей здатності визнавати в ньому особистість. Забезпечивши таке визнання, людина починає впливати на існування певної спільноти людей, до якої вона належить. Персоналізація дозволяє виявити сутнісні особистісні властивості людини в процесі взаємодії з іншими людьми. Потреба індивіда в персоналізації стає важливою передумовою його розвитку як особистості, чия унікальність позитивно сприймається людьми, які оточують. Персоналізація процесу навчання передбачає таку його організацію, яка забезпечує ефективну *персоналізованість* кожного його суб'єкта. Під персоналізованістю розуміється особистісне новоутворення студента, яке проявляється в його прагненні організувати взаємодію з іншими членами соціуму та забезпечити власний внесок у їхній особистісний розвиток.

Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема персоналізації в педагогіці розроблена недостатньо. Тому значна увага приділялася вивченню наукових праць, у яких досліджуються інші поняття, що тісно пов'язані з дефініцією персоналізації, а саме: соціалізація (Н. Авдєєва, Т. Даутов; С. Іваненков, Є. Камишев, В. Келле, Л. Матвєєв та ін.), індивідуалізація (Г. Глейзер, А. Кирсанов, І. Унт, І. Чередов, К. Юнг та ін.), диференціація (З. Абасов, В. Сапогов, П. Сікорський, А. Цьось, М. Шахмаєв та ін.), особистісно орієнтоване навчання (Є. Бондарєвська, С. Подмазін, О. Пехота, В. Сериков, А. Хуторської, І. Якиманська). Важливим у досліджуваному контексті постає формування людини як біосоціальної істоти, засвоєння та одночасно активного відтворення нею суспільного досвіду. Визначене явище також пов'язано з індивідуалізацією навчання, що вимагає врахування індивідуальних

якостей студентів, рівня розвитку їхніх пізнавальних здібностей, розкриття характерних якостей та властивостей. Диференціація навчання передбачає організацію освітнього процесу студентів у межах окремих груп за певною ознакою (рівнем навчальної успішності, професійними інтересами тощо). Необхідною передумовою персоналізації процесу навчання є реалізація основних положень особистісно орієнтованої освіти, що вимагає перенесення в педагогічній взаємодії акцентів з розв'язання зовнішніх для людини навчально-виховних цілей на її внутрішні, індивідуально конкретизовані цілі.

Для успішного забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту необхідно враховувати, з одного боку, сучасні загальні вимоги до підготовки фахівців у системі вищої освіти, а з іншого – специфіку підготовки студентів у вищих навчальних закладах фізичної культури, яку схарактеризовано в наукових працях провідних фахівців з фізичної культури і спорту (В. Бальсевич, М. Данилко, Н. Зубанова, В. Платонов, Л. Сущенко, М. Чобітько).

Як свідчить аналіз навчального плану підготовки студентів ВНЗ фізичної культури, важливе місце в ньому займають фундаментальні дисципліни медико-біологічного та психолого-педагогічних циклів. Так, науковцями (М. Бака, Г. Верич, Л. Євгенєва, В. Жерновніков, І. Земцова, Г. Макаров, П. Плахтій та ін.) доведено, що навчальний матеріал з дисциплін медико-біологічного циклу має значний потенціал для забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, оскільки сприяє засвоєнню ними знань про організм людини та шляхи збереження й зміцнення здоров'я, формування потреби в здоровому способі життя, оптимізації процесу тренування. Нами також урахувалися думки науковців (Р. Вейнберг, М. Віленський, М. Данилко, О. Демінський, Л. Лубишева, В. Платонов, Л. Сущенко, М. Чобітько та ін.) і результати власного дослідження про високу значущість дисциплін психолого-педагогічного циклу для професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури. На основі вищевикладеного ми дійшли висновку про необхідність звернення викладачами особливої уваги на забезпечення персоналізації процесу навчання студентів під час вивчення ними дисциплін медико-біологічного та психолого-педагогічних циклів, що є необхідною передумовою для професійного та особистісного становлення майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

У процесі вивчення стану забезпечення персоналізації процесу навчання студентів було проведено опитування, у якому взяли участь 214 студентів і 67 випускників Харківської державної академії фізичної

культури, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Харківського обласного вищого училища фізичної культури і спорту, результати якого засвідчили, що значна частка випускників і студентів ВНЗ фізичної культури не усвідомлює власної відповідальності за свій життєвий успіх, можливість самореалізації, не прагнуть активно займатися самовдосконаленням, що не дозволяє їм повноцінно самореалізуватися як особистостям та професіоналам. Це підтвердило необхідність цілеспрямованого забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Згідно із завданнями дослідження було визначено критерії та відповідні їм показники, які дозволяли діагностувати наявний стан персоналізованості студентів, а саме: *мотиваційно-ціннісний* (характер мотивів професійно-особистісного самовдосконалення, виявлення прагнення до персоналізації на основі соціально значущих цінностей); *когнітивно-діяльнісний* (рівні засвоєння знань та сформованості вмінь професійно-особистісного характеру); *індивідуально-персоналізований* (рівень сформованості професійно-особистісних якостей та виявлення здатності здійснювати рефлексію процесу персоналізації). Відповідно до вказаних критеріїв та показників було визначено три рівні персоналізованості майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту (високий, середній і низький) та здійснене їх змістовне наповнення.

На констатувальному етапі експерименту брали участь студенти Харківської державної академії фізичної культури, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Харківського обласного вищого училища фізичної культури і спорту. Були сформовані експериментальні (377 осіб) і контрольні (374 особи) групи. Проведена на цьому етапі діагностика у зазначених групах свідчить про недостатній рівень сформованості мотивів, цінностей, знань, вмінь, необхідних для професійно-особистісної самореалізації майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

У другому розділі „**Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов забезпечення персоналізації процесу навчання студентів вищих навчальних закладів фізичної культури**” теоретично обґрунтовано педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання студентів та розкрито процес їх упровадження в практику вищих навчальних закладів фізичної культури, проаналізовано отримані результати формуального етапу експерименту.

Аналіз теоретичних засад дослідження, сучасних підходів до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, результатів констатувального етапу експерименту дозволив

обґрунтувати педагогічні умови, які забезпечують персоналізацію процесу їх навчання.

Першою педагогічною умовою визначено *забезпечення цілеспрямованого розкриття професійно-особистісного потенціалу кожного студента*. З урахуванням ідей А. Солоніної цей процес було організовано за такими фазами: адаптації, лабілізації, акмеологізації.

На фазі *адаптації* студенти залучалися до навчальної діяльності репродуктивного типу. Створення викладачами ситуацій успіху під час виконання майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту типових завдань сприяло розкриттю власного професійно-особистісного потенціалу в процесі формування їхньої фахової компетентності. На першій фазі широко використовувалися різні методи та форми навчальної роботи: вправи, ігрові методи, індивідуальні консультації з виконання самостійних завдань тощо, які забезпечували усвідомлення сенсу майбутньої професійної діяльності та перспектив професійно-особистісного становлення.

Друга фаза – *лабілізації* – передбачала створення умов для позитивних внутрішніх змін кожного студента на шляху його професійного та особистісного становлення через упровадження в навчальний процес різних методів та форм навчання продуктивного типу (бінарні й проблемні лекції, диспути, складання структурно-логічних схем до різних тем, розробка індивідуальних комплексних ситуаційних завдань професійної спрямованості тощо). У свою чергу, це створювало відповідні психологічно-педагогічні передумови для забезпечення бажаних змін у поведінці й діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що позитивно впливало на їх взаємини з іншими учасниками навчального процесу.

На фазі *акмеологізації* забезпечувався найвищий рівень персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту на основі стимулювання в них прояву свого акме в процесі взаємодії з іншими людьми. Важливе місце мала педагогічна та тренерська практики, під час яких студенти закріплювали знання, уміння, якості, необхідні для забезпечення ефективного впливу на молодь, набували первісного досвіду професійної діяльності. На цій фазі студенти залучалися до виконання самостійної роботи творчого характеру та інших видів освітньої діяльності.

Друга педагогічна умова – *стимулювання інтеріоризації майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту соціально значущих цінностей* – передбачала переведення соціально значущих цінностей на рівень персональних переконань кожного з них. Це дозволяло кожному

студенту успішно виконувати свою персональну соціальну роль з опорою на соціально значущі цінності, залучати до власних ціннісних домінант інших людей. Реалізація цієї умови ґрунтувалася на трьох групах цінностей: загальнолюдських, професійних та особистісних.

Для стимулювання інтеріоризації майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту загальнолюдських цінностей, наприклад, проводилися лекції-дискусії, лекції-диспути з таких тем: „Медико-біологічні аспекти взаємодії суспільства та природи”, „Проблеми генної інженерії”, „Основні фактори розвитку особистості”, „Шляхи формування професійної майстерності майбутнього педагога” та ін.

Для опанування майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту професійними цінностями під час проведення лекційних та практичних занять викладачі спонукали студентів до чіткого визначення своєї позиції з порушеної проблеми з орієнтацією на визначені професійні цінності, усвідомлення ними відповідальності за наслідки своїх рішень.

Інтеріоризація студентами особистісних цінностей забезпечувала індивідуальну траєкторію зростання студентів, з одного боку, як майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, а з іншого – як унікальних особистостей, кожна з яких характеризується тільки її притаманними якостями, життєвими цілями, потребами. Для забезпечення цього викладачі значну увагу приділяли організації індивідуальної роботи зі студентами. Зокрема, кожному з них надавалася допомога в розробці та реалізації програми професійного й особистісного самовдосконалення з урахуванням індивідуальних прагнень та інтересів.

Третя педагогічна умова – *організація навчально-професійної колективної діяльності студентів на засадах співробітництва з метою накопичення ними досвіду ідеального представлення власної персони в життєдіяльності інших людей*. Забезпечення атмосфери педагогічного співробітництва створювало сприятливі передумови для розвитку в студентів творчого мислення в процесі спільного пошуку оптимальних рішень поставлених завдань, утворення в них додаткової мотивації до навчання, становлення доброзичливих стосунків з іншими студентами, самовизначення й самореалізації кожного студента, формування в них умінь бачити себе з боку інших людей, становлення суб'єктності студентів, забезпечення відчуття комфортності.

У ході реалізації цієї умови студенти залучалися до колективного виконання проектів різних типів: навчальних, навчально-дослідних і науково-дослідних. Розробка навчального проекту передбачала розв'язання студентами навчальних завдань у межах обов'язкового

програмного матеріалу. У процесі підготовки навчально-дослідного проекту враховувалися індивідуальні побажання та професійно-освітні інтереси студентів, у тому числі відповідно до тем дипломних та магістерських робіт. Виконання науково-дослідних проектів було тісно пов'язано з різними формами науково-дослідної роботи студентів, до якої вони залучалися на добровільних началах. Так, майбутні фахівці з фізичної культури і спорту готували доповіді на наукові, науково-практичні конференції та наукові семінари, брали участь у конкурсах студентських наукових робіт тощо.

Під час організації навчально-професійної колективної діяльності студентів значне місце мали також інші види позааудиторної діяльності студентів, наприклад, проводилася профорієнтаційна робота серед учнів загальноосвітніх шкіл, презентації певних навчальних закладів, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Це забезпечувало міжособистісне неформальне спілкування студентів з учнями, створювало значні можливості для самореалізації кожної особистості.

Для перевірки положень гіпотези на практиці було організовано формувальний етап експерименту. Так, в експериментальних групах забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту здійснювалося через дотримання визначених педагогічних умов, у контрольних групах цей процес відбувався стихійно.

Для діагностики результатів експериментальної роботи використовувалися методи (бесіда, анкетування, спостереження, розв'язання проблемних ситуацій, тестування, аналіз продуктів діяльності, самооцінювання) та методики: з визначення основних тенденцій поведінки в реальній групі й уявлень про себе (Ф. Стефансон), виявлення комунікативних та організаторських схильностей, привабливості професії (Н. Кузьміна, А. Реан), ціннісних орієнтацій (М. Рокич), рівня емпатичних здібностей (В. Бойко), методика незакінчених речень (Дж. М. Сакс, С. Леві).

Дані формувального етапу експерименту відображено в таблиці 1.

Аналіз результатів формувального експерименту підтвердив правильність висунутої гіпотези про ефективність реалізації педагогічних умов щодо забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Виявлено більш значну позитивну динаміку в рівнях персоналізованості студентів експериментальних груп порівняно з контрольними групами за всіма визначеними критеріями. Достовірність результатів експериментальної роботи доведено методами

математичної статистики за допомогою застосування критерію Пірсона для незалежних вибірок.

Таблиця 1

Узагальнені результати експериментальної роботи

Критерії	Рівень сформованості	Експериментальні групи (377 студентів) (у %)		Контрольні групи (374 студенти) (у %)	
		На початку експерименту	Наприкінці експерименту	Констатувальний зріз	Контрольний зріз
Мотиваційно-ціннісний	високий	9,3	22,2	10,1	14,6
	середній	74,1	73,5	74,0	73,7
	низький	16,6	4,3	15,9	11,7
Когнітивно-діяльнісний	високий	9,1	21,8	9,0	13,1
	середній	74,6	74,1	74,9	74,1
	низький	16,3	4,1	16,1	12,8
Ідивідуально-персоналізований	високий	8,9	19,7	8,7	12,9
	середній	73,3	76,5	73,1	73,4
	низький	17,8	3,8	18,2	13,7

Таким чином, визначені в ході дослідження педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту позитивно вплинули на стан їх персоналізованості.

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати такі **висновки**:

1. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов, які сприяють підвищенню ефективності цього процесу.

2. З'ясовано, що персоналізація виявляється через розкриття особистісної суті людини під час взаємодії з іншими членами суспільства, її забезпечення є необхідною передумовою для особистісного становлення кожної окремої людини й для розвитку суспільства загалом.

У ході дослідження визначено, що персоналізація процесу навчання передбачає таку організацію, яка забезпечує ефективну персоналізованість кожного його суб'єкта. Під персоналізованістю мається на увазі особистісне новоутворення студента, яке проявляється в

його прагненні організувати взаємодію з іншими членами соціуму та забезпечувати власний внесок у їхній особистісний розвиток.

Персоналізація процесу навчання тісно пов'язана з такими процесами, як: соціалізація, індивідуалізація, диференціація, а також із забезпеченням особистісно орієнтованої освіти. Важливим у досліджуваному контексті постає формування людини як біосоціальної істоти, засвоєння та одночасно активного відтворення нею суспільного досвіду. Визначене явище також пов'язано з індивідуалізацією навчання, що вимагає врахування індивідуальних якостей студентів, рівня розвитку їхніх пізнавальних здібностей, розкриття характерних якостей та властивостей. Диференціація навчання передбачає організацію освітнього процесу студентів у межах окремих груп за певною ознакою (рівнем навчальної успішності, професійними інтересами тощо). Установлено, що необхідною передумовою персоналізації процесу навчання є реалізація основних положень особистісно орієнтованої освіти, що вимагає перенесення в педагогічній взаємодії акцентів з розв'язання зовнішніх для людини навчально-виховних цілей на її внутрішні, індивідуально конкретизовані цілі.

3. У дисертаційній роботі розроблено критерії й показники персоналізованості студентів вищих навчальних закладів фізичної культури: *мотиваційно-ціннісний* (характер мотивів професійно-особистісного самовдосконалення; виявлення прагнення до персоналізації на основі соціально значущих цінностей); *когнітивно-діяльнісний* (рівні засвоєння знань професійно-особистісного характеру та сформованості вмінь професійно-особистісного характеру); *індивідуально-персоналізований* (рівень сформованості професійно-особистісних якостей; виявлення здатності здійснювати рефлексію процесу персоналізації). Визначено три рівні персоналізованості майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту: низький, середній та високий.

4. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у ВНЗ фізичної культури: 1) забезпечення цілеспрямованого розкриття професійно-особистісного потенціалу кожного студента; 2) стимулювання інтеріоризації майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту соціально значущих цінностей; 3) організація навчально-професійної колективної діяльності студентів на засадах співробітництва як засобу накопичення ними досвіду ідеального представлення власної особи в життєдіяльності інших людей.

Реалізація цих умов сприяла підвищенню рівня сформованості мотивів, цінностей, знань, вмінь, необхідних для професійно-особистісної самореалізації майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

5. Результати дослідження підтверджують ефективність запропонованих педагогічних умов щодо забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, засвідчують суттєву динаміку рівнів персоналізованості студентів експериментальних груп порівняно з контрольними групами за визначеними критеріями й показниками. Так, кількість студентів експериментальних груп з високим рівнем персоналізованості збільшилася на 11 %, у контрольних групах – на 4 %, кількість студентів експериментальних груп з низьким рівнем персоналізованості зменшилася на 13 %, у контрольних групах – на 3 %. Статистичну значущість отриманих результатів підтверджено використанням критерію Пірсона для незалежних вибірок.

Проведене дослідження передбачає подальший науковий пошук, пов'язаний з розробкою теоретичних і практичних засад цілеспрямованої підготовки викладачів для забезпечення персоналізації процесу навчання студентів, вивчення можливостей післядипломної й дистанційної освіти щодо забезпечення персоналізованості майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Основний зміст дисертації відображено в публікаціях:

1. Шапошнікова І. І. Забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до навчання у студентів ВУЗів / І. І. Шапошнікова // Наукові записки. – Кіровоград : Вид-во РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. – Вип. 52, ч. 2 : Педагогічні науки. – С. 232 – 233.

2. Шапошнікова І. І. Деякі аспекти процесу персоналізації навчання студентів вищих навчальних закладів фізичної культури / І. І. Шапошнікова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – К. ; Запоріжжя, 2004. – Вип. 33. – С. 377 – 379.

3. Шапошнікова І. І. Розкриття окремих аспектів соціалізації особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах / І. І. Шапошнікова // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка : Підвищення ефективності та якості підготовки фахівців педагогічної спрямованості : зб. наук. пр. – Х. : СТИЛЬ-ІЗДАТ, 2005. – С. 223 – 227.

4. Шапошнікова І. І. До питання персоналізації процесу навчання майбутніх учителів фізичної культури / І. І. Шапошнікова // Педагогічні

науки : зб. наук. пр. – Суми : Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. – Ч. 1. – С. 112–116.

5. Шапошнікова І. І. Персоналізація навчання як передумова успішної соціалізації студентської молоді / І. І. Шапошнікова // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. – Чернівці, 2007. – Вип. 338 : Педагогіка та психологія. – С. 195 – 199.

6. Шапошнікова І. І. Персоналізований підхід у навчальному процесі вищих закладів освіти / Н. О. Ткачова, І. І. Шапошнікова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. – Х. : „Курсор”, 2007. – Вип. 32. – С. 117 – 121.

7. Шапошнікова І. І. Підходи до диференціації навчання студентів у вищих навчальних закладах фізичної культури / Н. О. Ткачова, І. І. Шапошнікова // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка : Питання професійної підготовки фахівців у сучасних педагогічних дослідженнях : зб. наук. пр. – Х. : СТИЛЬ-ІЗДАТ, 2007. – С. 207–212.

8. Шапошнікова І. І. Упровадження ідеї персоналізації навчання студентів вищих навчальних закладів / Н. О. Ткачова, І. І. Шапошнікова // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: інноваційний розвиток освітніх систем : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., Луганськ, 3–5 жовт. 2007 р. – Луганськ, 2007. – С. 105 – 113.

9. Шапошнікова І. І. Деякі особливості організації навчального процесу дисципліни „Біохімія” в умовах кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах фізичної культури / С. М. Корсун, І. І. Шапошнікова // Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях : материалы III междунар. электрон. науч. конф., Харьков-Белгород-Красноярск, 26 апр., 2007 г. – Харьков, 2007. – С. 52–54.

10. Шапошнікова І. І. К вопросу дифференциации обучения студентов-спортсменов / И. И. Шапошнікова // Перспективные разработки науки и техники : материалы науч.-практ. конф. (г. Белгород, 22 окт. 2004 г.). – Белгород : Руснаучкнига; Днепропетровск : Наука и образование, 2004. – Т. 15 : Педагогика. – С. 81 – 82.

11. Шапошнікова І. І. Організація особистісно орієнтованого навчання у вищих закладах освіти / І. І. Шапошнікова // Наука і соціальні проблеми суспільства : освіта, культура, духовність : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20–21 трав. 2008 р. – Х. : ХНПУ, 2008. – Ч. 1. – С. 163–165.

12. Шапошнікова І. І. Деякі аспекти індивідуалізації навчання у вищому навчальному закладі / І. І. Шапошнікова // Актуальні проблеми безперервної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–14 трав. 2003 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2003. – С. 116.

13. Шапошнікова І. І. Біохімія спорту. Комплексні контрольні роботи і ситуаційні завдання : навч. посіб. для студ. ін-тів фіз. культури / С. М. Корсун, І. І. Шапошнікова ; Харк. держ. ін-т фіз. культури. – Х. : ХДДФК, 1998. – 97 с. (з грифом Міністерства освіти і науки України)

14. Шапошнікова І. І. Біохімія і біохімія спорту : навч. посіб. / С. М. Корсун, І. І. Шапошнікова ; Харк. держ. акад. фіз. культури. – Х. : ХДДФК, 1999 – 131 с.

15. Шапошнікова І. І. Забезпечення персонально-орієнтованого контролю знань студентів при вивченні дисципліни „Біохімія” за кредитно-модульною системою : метод. рек. / І. І. Шапошнікова ; Харк. держ. акад. фіз. культури. – Х. : ХДАФК, 2007. – 57 с.

Шапошнікова І. І. Персоналізація процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

У межах проведеного дослідження визначено сутність понять „персоналізація процесу навчання”, „персоналізованість студента”, критерії, показники та рівні персоналізованості студентів вищих навчальних закладів фізичної культури.

Розроблено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту при вивченні ними дисциплін медико-біологічного та психолого-педагогічного циклів: забезпечення цілеспрямованого розкриття професійно-особистісного потенціалу кожного студента; стимулювання інтеріоризації майбутніми фахівцями з фізичної культури і спорту соціально значущих цінностей; організація навчально-професійної колективної діяльності студентів на засадах співробітництва як засобу накопичення ними досвіду ідеального представлення власної персони в життєдіяльності інших людей. Результатами формувального експерименту доведено, що впровадження педагогічних умов забезпечення персоналізації процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури й спорту забезпечує підвищення рівня їхньої персоналізованості.

Ключові слова: персоналізація, персоналізація процесу навчання майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, персоналізованість студента, педагогічні умови, дисципліни медико-біологічного та психолого-педагогічного циклів.

Шапошникова И. И. Персонализация процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Луганск, 2010.

В диссертации впервые исследована проблема персонализации процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту.

На современном этапе развития образования в высших учебных заведениях физической культуры возникает важная задача подготовки высококвалифицированных специалистов, отличающихся высоким уровнем личностной культуры, крепким физическим здоровьем и потребностью в постоянном всестороннем самосовершенствовании, поэтому обеспечение персонализации процесса их обучения является актуальной необходимостью сегодняшнего дня.

Персонализация – это процесс, в результате которого субъект получает „идеальную представленность в жизнедеятельности других людей и может выступать как личность” (А. Петровский). Потребность индивида в персонализации становится важной предпосылкой для признания в нем личности, его уникальности со стороны других людей. Обеспечив такое признание, человек начинает влиять на существование определенной группы людей как целостного сообщества. Персонализация позволяет выявить сущностные личностные свойства человека в процессе взаимодействия с другими людьми.

В ходе научного поиска мы пришли к выводу, что персонализация процесса обучения предусматривает такую его организацию, которая обеспечивает эффективную персонализированность каждого его субъекта. Под персонализированностью имеется в виду личностное новообразование студента, которое проявляется в его стремлении организовывать взаимодействие с другими членами социума и обеспечивать собственный вклад в их личностное развитие.

В диссертации установлено, что персонализация процесса обучения тесно связана с социализацией, индивидуализацией и дифференциацией обучения, а также личностно ориентированным образованием. Актуальным в контексте исследования является усвоение

человеком опыта общественной жизни, развитие его как биосоциального существа. Названное явление также связано с индивидуализацией обучения, которое требует учета индивидуальных качеств студентов, уровня развития их познавательных способностей, раскрытие индивидуальной сущности личности. Дифференциация обучения предусматривает организацию образовательного процесса студентов в пределах отдельных групп, которые формируются на основе сходства студентов по определенным признакам (уровнем учебной успешности, профессиональными интересами и т.п.). В диссертации также раскрыты основные положения личностно ориентированного обучения, которое требует перенесения в педагогическом взаимодействии акцентов с решения внешних для человека учебно-воспитательных целей на его внутренние, индивидуально конкретизированные цели.

Процесс успешного обеспечения персонализации процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту обусловлен, с одной стороны, современными общими требованиями по их подготовке в системе высшего образования, а с другой – учетом специфических особенностей обучения студентов в высших учебных заведениях физической культуры.

Определены критерии оценки уровней персонализированности будущих специалистов по физической культуре и спорту: мотивационно-ценностный, когнитивно-деятельностный, индивидуально-персонализированный и соответствующие уровни: низкий, средний, высокий.

Обосновано, что персонализация процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту достигается при таких условиях: обеспечение целенаправленного раскрытия профессионально-личностного потенциала каждого студента; стимулирование интериоризации будущими специалистами по физической культуре и спорту социально значимых ценностей; организация учебно-профессиональной коллективной деятельности студентов, организованной на основе сотрудничества, как способа накопления ими опыта идеальной представленности в жизнедеятельности других людей.

Экспериментальная проверка эффективности педагогических условий обеспечения персонализации процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту осуществлялась при изучении ими дисциплин медико-биологического и психолого-педагогического циклов. Разработано научно-методическое обеспечение персонализации процесса обучения студентов, которое включает соответствующий теоретический материал и комплекс заданий по дисциплинам медико-биологического и психолого-педагогического циклов.

В ходе проведения формирующего эксперимента была подтверждена эффективность названных педагогических условий в решении проблемы персонализации процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту.

Ключевые слова: персонализация, персонализация процесса обучения будущих специалистов по физической культуре и спорту, персонализированность студента, дисциплины медико-биологического и психолого-педагогического циклов.

Shaposhnikova I.I. Personalization of process of future specialists in physical culture and sport. – Manuscript .

The dissertation on achieving of scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Luhansk National University named Taras Shevchenko. – Luhansk, 2010.

Dissertation is theoretic – experimental research of the provision problem of the process personalization of education of future specialists in physical culture and sport.

Within the done research it was determined the essence of notions “personalization of process of education”, “personalization of student”, criteria, indices and levels of personalization of students of higher educational establishment of physical culture.

Developed and theoretically are the personalization provision of training future specialists in physical culture and sport while studying disciplines of medico-biological and psychologic-pedagogical series: a support of purposeful expose of professional-potential of each student; stirring up interiorization of future specialists in physical culture and sport socially significant values; organization of educational professional activities of students on the grounds of cooperation as means to obtain by them the experience of ideal presentation of their personality in a vital activity of other people. The data obtained in the result of forming experiment testify that introduction of pedagogical conditions of provision of personification of educational process of future specialists in physical culture and sport to ensure the increasing of level of their personalization.

Key words: personalization, personalization of educational of future specialists in physical culture and sport, personalization of student, disciplines of medico-biological and psychologic-pedagogical series.